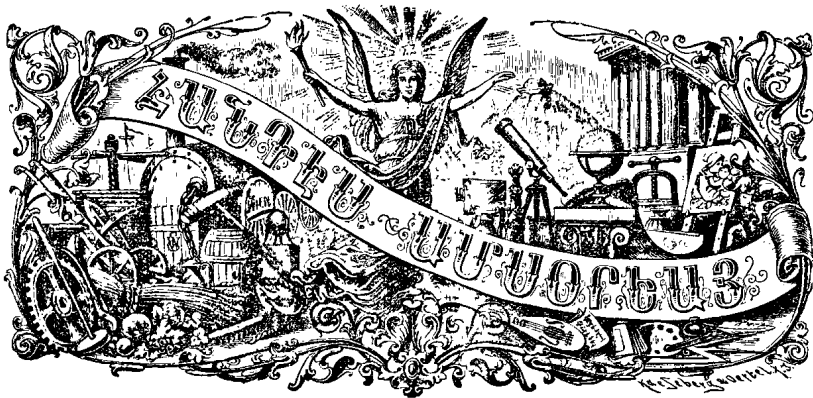

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԽԱՏԳԻՏԱԿԱՆ

ԺԹ. ՅԱՐԻ 1905

Տարեկան 10 ֆր. ոսկի — 4 դր.:
 Անցանկա՛յ 6 ֆր. ոսկի — 2 դր. 60 կ.:
 Մեկ թիւ կարծե 1 ֆր. — 60 կ.:

ԹԻԻ 8 ՕԳՈՍՏՈՍ

Ո Ր Մ Ա Ր Մ Ն Ա Վ Ա Ն

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ ԴՐԱՄՆԵՐ

ՆՈՒՐԱՐԱԿՈՒՆԻՔ ԵՐ ՀՆՈՒՐԱՆ ԱՐՇԱԿՈՒՆԻՔ
 ԵՐ ԻՐԱՆ ԺՈՒՍՐ ԳՐԱՄՆԵՐԸ

(Հ-ը - - - - - Ի-ն - - -)

Բ.

յոսեղ՝ բուն պատմական
 մասին չեն ձևարկած՝
 ստիպուած ենք՝ որչափ
 ալ ակամայ՝ քննու-
 թեան առնուլ ուրիշ
 կետեր ալ, որ այլեւ-
 այլ տեսակետով կապ
 ունին մեր ներկայ ու-
 սումնասիրութեան
 հետ, թէեւ ի բնէ
 Անանուհի եւ Մ. Խո-

րենացւոյ խնդրոց կարգին վերաբերին՝ Նկատողու-
 թեան գլխաւոր նիւթն է պարթեւ արքայից այն
 ցանկն, որ հիմնական մաս մը կը կազմէ խորենա-
 ցւոյ Պատմագրութեան Բ գրոց, ուստի հնագոյն
 Արշակունեաց բաժնին, եւ որ ճշգրտութեամբ նշոյն-
 պէս կը գտնուի արգէն Անանուհի քով։ Կ'արժէ
 այս Արքայացանկը քննութեան ենթարկել, նախ
 նոյն իսկ անսով որ իբրեւ ինքնուրոյն ցուցակ մը

Պարթեւ հարստութեան գոնէ ընդհանուր կեր-
 պով կը վերաբերի մեր նիւթոյն՝ Պարթեւ եւ Հայ
 Արշակունեաց. եւ երկրորդ՝ գլխաւորաբար անոր
 համար որ յրնթացս յաջորդ հետազոտութեանց
 շատ անգ պէտք պիտի ունենանք Արքայացանկերու
 տեղեկութիւնքն նկատողութեան առնուլ, համե-
 մատելու, ճշգրտելու եւ պարզաբանելու համար
 արտաքին պատմագրութեան եւ ներքին աւանդու-
 թեան — այսինքն հնագուինից մասին՝ Անանուհի
 եւ խորենացւոյ — զանազան կետեր։

Արքայացանկին՝ Մ. Խորենացւոյ Պատմա-
 գրութեան համար ունեցած մեծ կարեւորութիւնը՝
 հարկ չկայ ընդարձակօրէն ապացուցանելու. մասն
 դի բովանդակ Բ գրոց ընթացքին մէջ յաճախ
 երեւան կու գայ՝ ակնյայտի կերպով։ Հնագոյն
 ամեն արշակունի արքայի ժամանակագրութեան
 յայտնապէս խարիփն եղած է, որուն համեմատ
 կը նշանաւորին իւրաքանչիւր անգամ՝ ամեն մէկ
 արքայի իշխանութեան տարինները։ Եթէ տակաւին
 Վաղարշակոյ համար (Բ, գ, էջ 71) պարզ «Ի
 ժամանակին յայտնի» բացատրութեամբ կը զոհա-
 նայ խորենացի (— Անանուհի առնած «ՃԻՐ»
 թուականն ալ՝ գոնէ ուղղապէս աւելի՝ «Արշակ
 Փոքր» կոչուածին համար է. —) եւ նաեւ յաջորդ
 Արշակոյ համար ալ (Բ, թ, էջ 82) Արքայացանկի
 չի գործածուիր, կը սկսի նոյնն արդէն Արտաշի-
 րէն, որուն ժամանակը կ'որոշուի թէ թաւաւորեց
 «Ի իսկ եւ ի շրջորդ տի Արշակունի Պարսից ար-
 քայի (Բ, ժա, էջ 83.)» եւ Տիգրանի կը սկսի թա-
 վաւորել «յիշեալ տառերէն» տի Արշակունի»
 (Բ, ժգ, էջ 88.) եւ այսպէս յառաւ՝ մինչեւ վերը,
 այսինքն՝ մինչեւ որ բուն Պարթեւաց Արքայացանկը
 կը սպառի Արտաւանայ օրով։ Անկէ ետքն ուրիշ

։ Հորւնաւորութեան մէջ ալ մէկ երկու արքայի
 համար փայն կը պահի այս յորինուածութեամբ ժամա-

որոնք՝ որչափ ալ թերի կը պարտաւորեին Պարթեւացի եւ Արեւելեայ մասերը, գտնել իրեն կրնային այլուստ շատ աւելի լաւագոյն՝ առաջնորդ մ'ըլլալ նաեւ այն մասին։ Այս խնդիրը մեր ծրարելոյ դուռն է։ Մեզից հրաւեր մասնաձեւի ընել Պարթեւացի Արեւելեայ մասերի կարեւորութիւնը Մ. Խորենացւոյ գրոցը համար, պարագայ մը՝ զոր շնորհիւ ուղեցիկը այն պատճառաւ որ նորաջրէն քրիստոնեաներէն օմնուի (յատկապէս Պարագայեան) չեն ուղած առանձինն ուղարկուած ինչ մ'ընել այս կէտին։

Կրկին Արքայազանիկը կան ըստ այսմ՝ Պարթեւացի եւ Հայ Արշակունեաց, եւ այն՝ կարեւոր պատմական նշանակութիւնով մը ճանաչած։ Այստեղ մեկդէ մեկդ ալ պէտք է Հայ Արքայազանիկ, որուն քրիստոնեայնաց տակաւին վաղածամ է, մինչդեռ Պարթեւացի արքայից նորագոյն ժամանակագրութիւնը տեսնելով զիւր՝ որչափ կարեւոր է ճշգրտութեամբ գրաւուից եւ պատմագրաց վկայութեամբ։ Բայց աստի մեր առջեւ եղած կրկին ցանկերէն Պարթեւականին բնագիծը կրնանք չիլ շատ վատաշուծել եւս վերականգնել, որ նախնական ձեւէն շատ տարբեր ըլլալու չէ, մինչդեռ Հայականը դժուարութիւններ ունի։ Համեմատաբար ամենէն մեծաւորն ըլլալու էր ցուցանիքներու վիճակն Անանունի ժողով։ Նախաբանական — պատմական մասը՝ «Պատմաբանութիւն Պարթեւացի, եւն՝ այն տեղ ընդգրկուած է, բայց հիմն է ցուցանիքներու ժամանակագրութեան, Բուն ցուցակը՝ «Այս են ինչանք Պարթեւացի» (անդ՝ էջ 9—10)։ Նախնականէն այսմ չեղած ըլլալու է, բայց բնական է կ'աւարտի Արտաւանով։ Խընդիր է սակայն «Թագաւոր Արշակունիցն Հայոց խորագրեալ երկրորդ ցուցակին համար (անդ՝ էջ 10)։ Եթէ աւ այսմ չուզինք ալ ընդունիլ այն ամենը՝ զոր օրինակի համար Մարտարոն կը գտնէ հանձ, զոնէ անհնար է ստուգիլ ընդունիլ թէ առաջնայայլութեան մնացած է այնպէս՝ ինչպէս նախնաբար գրուած էր։ Չուգրակուած թիւեր խառնուած մ'առած է ցանկը, եւ փոխանակ խորովի արքայով լծնալու, ինչպէս կը պահանջէր Պարթեւացի ցուցակի համեմատականութիւնը, շարունակուած է մինչեւ Պարթեւացի անգամ յետագայներուն ժողով պահուած է հետքը նախնական ցանկերուն ընդգրկելով։ մ'ըլլալու։ Այսպէս նոյն իսկ Միւ. Անգլիկ, որուն է հարկէ անմասն չէ խորեն զգործն, եւ մեծապէս ալ ազդուած է, ուրիշ տեղի կը կու տայ ցանկերուն պատճառով մ'ըստ հնագոյն օրինակին մը, Պարթեւացը՝ մինչեւ Արտաւան, Հայոցը՝ մինչեւ խորովի։¹ Նոյնպէս է ցուցակը նաեւ

Սամուէլի Անեցւոյ ժողով, որ միայն երկուքի բաժնած է հարձակաւ արքայից շարքերը, Վարդանիկէն ցճրիստոս, Արշակէն՝ ցճրիստոս, եւ այսուհետեւ շարունակած մինչեւ խորովի ու Արտաւան։ Միւրեւնի

Արտաւանի, ի վերայ Պարթեւացի ժողովին Բուն Արտաւանի, խորին հուշանք, թափուով զամենին արեւելեայն։ Անուս եւ զմագաւորութիւն Բարեկոյնի ինչ տեղ քառանգ Արտաւանի քառանգ։ Եւ զինք քառանգ Արշակ, որդի նորին Արտաւանի Չապադաւան Արշակ որդի նորին, որ Մեծն կոչեալ։ Սա պատերազմի ընդ Դեմոքրեայ եւ արշակն Դեմոքրեայ Արտաւանի, քառանգ ի վերայ նորա եկն է Բարեկոյն։ Կառնու քառանգ Արշակ Մեծ տարաւ ի Պարթեւացի հանգրեւ երկամբ կապանալ, ուստի եւ Սերիկանուն կոչեալ։ Եւ տիրեալ ճորդք ամենին աշխարհի... որում տիրեալ Արշակ Մեծն ամս ԴԳԻ։ Սա զՎարդանի զեղբայր ի Բթագաւոր կոչուածն ամենին աշխարհս Հայոց ի ԽԵ ամի իւրոյ թագաւորութեանն։ Եւ արդ զան զի պահանջէ հանել յընդարձակ եւ ի լայն սփիւս զան պատմութեանն օրէք, քառանգ ի սոցանէ երկուցուն բերքոյ ի մի տեսով։ Արշակ քառն ԼԵ... (Արտաւան) ...Արտաւան ԼԵ։ Զար պատմութեան Ստուգարի։ Եւ ազգային նորին խորով։ Հայր Յրգաւոր, խորէ զինք ազգային յԱրտաւան բունպան զան ԺԻ յԱրշակ եւ անուանին իսկ Պահլաւ, յանուն քառանգ Բաղայ, եւ Արշակունիցն յԱրշակ։ Կարդ արքի Վաւաւաւալ։ Այսպէս եւ եղբայր նորին աստաղի Վաւաւալ, թագաւոր Հայոց, ամս Ի... (Բաղայ) ... Խորով։ ԽԵ։ Ի ԽԵ ամի խորովել ասանանի Արտաւան, ազգական նորա։ Եւ Սեդուանի միայն նշանակելը՝ որ ՄԵ. Անեցի Արշակուայ զահալութիւնը զնեւով Արշակ Մեծն 417 տարին, եւ անից յառաջ Արշակուայ 31 եւ Արտաւան 28 տարի տարւ։ Հաշուած կ'ըլլայ Հայ Արշակունեաց հաստատութիւնը 98 տարի անդամագրին զան Պարթեւացի անկախութիւնը, այսինքն 152—150 Վ. Ք. (հաշուելով 250/48էն Վ. Ք.) Հաշուել բուն ըստ Խորենացւոյն եւ, բայց Արտաւանի տարեթիւը 20 մով պակաս (տե՛ս յետոյ)։ Յարեւ եւ Անանունի տուած թիւը, որ Փարսի Արշակուայ համար կը նշանակէ 213 տարին՝ 48 ազգաւորութեանն Արշակուայ (տե՛ս յետոյ) 121/119 Վ. Ք.)

1 Սամուէլի Անեցւոյ Հաւաքանք ի գրոց պատմագրոց։ Տրպ. Արշակ ՅԵ. Միւրեւնի (Երվ. 1893.) էջ 47 եւն։ Նախորդանք կրկին անգամ զի գտնուի. նաեւ (էջ 34)՝ «Ստորեւ եւ Բարեկոյն եւ վերին կողմանց յիւր ԲԺ. ան ավ ճանչանալ Արտաւանի թագաւոր Սեդուան Նիկանով ամս ԼԵ. (ԼԲ). Անտիոքոս Սոփաւոր՝ ամս ԺԺ. Անտիոքոս Թեւոս՝ ամս ԺԻ։ Ի արդի Բթագաւան ամս ԺԺ. Արշակ ի Միւրեւնի արքայն պատմութեան, եւ ի նոյնանէ Թագաւոր Արշակ, որում Արշակունիցն Սեդուան կապանիկով» ամս ԴԳ. եւն. (յաճով Արտաւան) — Դարձեալ (էջ 47 եւն.)՝ «... մեռանի Անեցւանցաւ, որ Բաղաւորեալ ամս ԺԻ. Մի է սոցանէ Անեւ կոս՝ որ զինք Անեցւանցի կոսաւ. ԶԲարեկոյն, որ ընդ այլոց ազգացն եւ զՊարթեւացի հաշուածն քառանգ պատմագրուած, եւ վան այնորիկ կոչեցաւ Նիկանով։ Սա Թագաւորեալ ամս ԼԵ. Անտիոքոս Սոփաւոր արքի տար» ամս ԺԺ. Անտիոքոս Թեւոս՝ ամս ԺԻ։ Ի սորա ՎԺ. ամս ամս պատմութեան Պարթեւացի է Միւրեւնի անգանց, որ Թագաւորեալ նախ Արշակ քառն, ի զուանի Արտաւան, ի գետնաբան Ծնեւով, ի քառանգն որ կոչի Բաղ (— պատմութիւն) Բաղ, Բաղաւոր, Բաղաւոր, Բաղաւոր, Բաղաւոր, Բաղաւոր — ամս ԼԵ. եւ ապա արդի նորա Արտաւանէն՝ ամս ԽԵ. (պատմութիւն մը ԼԵ.) եւ ապա Արշակ Մեծն ամս ԴԳ. (նոյն պատմութիւնը) Սա Արշակ թագաւոր Բթագայ ընդայր իւր զՎարդանի աշխարհս Հայոց յիւր ամ զարդանայ Երեւանայ ի Դ ամին զՎԵ ողորմեալ, տարով նմա սահման զհիւսիս եւ զարեւմուտ անոյ աշխարհի նմա սահման զհիւսիս եւ զարեւմուտ անոյ աշխարհի

1 Սեդուան, Տրպ. Ք. Պատմական (Պարթեւ. 1879.) էջ 7—10։

2 Վերը յիշուած գրութեան մէջ՝ յատկապէս ZDMG, 1895, p. 648 ff.

3 Միւրեւնի Անեցւոյ Պատմութիւնը Տրպ. Ք. Պարթեւ. (Պարթեւ. 1879.) էջ 20—21։ Ինչպէս բոլոր նախընթաց եւ հետեւորդ զտիւնները Մ. Խորենացւոյ ազգերէնութեան ներքեւ, որն նոյնպէս նաեւ այս ժամանակ, Նախնական, որուն կողմած է ցանկի՝ համաձայն ամբողջի մը է խոր. Բ. ք զինուս. Եւ ի պայտի «Եւ արքան ունիւմ տակ, Թագաւորն Արշակ քառն Եւ Կ. ավ ճանչանալ

գնելով սա տարին՝ «Խոսրով» ԼԱ ամ. Եղիանոս՝ երրորդն. Արտաշի՝ զառաջինն, Միով խանիւ յայտնի է որ այս ամենն, եթէ այլուստ չգտնուի նոր վկայ մը, յայս չկայ Արցախեան կերտու ձախնակներ վերակազմել ամենայն սպաշուխտեամբ, այսինքն պատճենն մ'որոշու վկայ վառ ըլլանք թէ որեւէ կերպով ապագաւ չլլայ ոչ խորեանցիկն եւ ոչ Անանունի ներկայ այլալիւս եւ յաւե-

Ն Եր. էջ 13. «Եւ եղև յետ մահան Երաւա- նոյ՝ որդւոյ Վաղարշու արքային Պարթեւաց, Թագաւորաց Երաւոյն որդի Սասանոյ միահեծան տերութեամբ ի վերայ Բաքեղացուց. Ասորաց եւ Մարաց եւ Պարսից եւ Պարթեւաց, ամա Եր. Թագ իբրեւով նշանակու խոյսեր, եւ յամա Լեւորդի Ա մեծի խոսրովոյ արքային շնորհ՝ փոխա- յումն Թագաւորութեանն պարսիկ ըլաւ՝ Եւ եր Խոսրով՝ ԼԱ ամ. Եղիանոս՝ երրորդն. Արտաշի՝ զառաջինն. Թագ Լեւորդի չորրորդի մեծին խոսրովոյ եւ չորրորդ ամբ ար- քային Պարսից Արտաշի՝ Թագաւորէ Յեմիդիանուս արա- վից. քաղիք փութեանի վաճմանի. Թագ Լեւորդի խո- Սորայ արքայի եւ ի Հեթիկերդ ամբ Երաւոյն Պարսից արքայի՝ Թագաւորէ Պրոպոս ամա Ջ. Խոսրով՝ ԼԵ. Ար- տաշի՝ Եւ Պրոպոս՝ զառաջինն. Եւ այսպէս՝ շարունա- կուած. Զուգակուած Թեանու յորինողն, եթէ նկատի առ- նուք կայսերաց Համար նշանակուած տարիները, Ար- տաւանայ ամիսն եւ Սասանոյ զաւակնութիւնը շա- փաղանց ուշ դրած է, անպատկառելի իսկ զան Անդիկ (եւ խոր.) որ Փիլիպպոս կոչուր (244 թ.՝ Ե. Թ.) որով եղած կ'ըսեր, քան նաեւ ուրիշները՝ որ Դեկտր (249 թ.՝ Ե. Թ.) զաւերեան (253—60) որով կը գրեն (տես վեր- ք. 224 նկատգրիցը) Վասն զի նշնիս թէն «Եղիանոս», դրած է կայսեր անունը՝ անընդամ Եղիանոս կոչուր չէ յիշուածը, որ 253թ. Ե. Թ. երեք ամիս փայն էլէնց. Չէ նշնի իսկ Արեւը. Կառ-դիտ (268 թ.՝ Ե. Թ.) այլ՝ ինչպէս Պարսիք Թագաւորը ճարտար կը ցուցնէ՝ ի Տասկլուսի Արեւիկան (270—6 Ե. Թ.) որուն Կ. Թարսի ըստ այսմ է խորագրի 31, Երաւոյնի՝ 1. եւ այսպէս խորագրու 34 եւ Արտաշի՝ 4 տարին կ'ըլլայ «Յերենաթեան ամիս Ջ. պարսիկ» — «Յաթա» ամիս Ջ. (Ես. Բ. 300, որ կը կոչէ «Յորդի է պաւստեմեան է Պեմեան» Թագաւորեաց Փաւ- լոսանու աւուր. 2Բ. յետ որդ պաւստեմեանի է Յարսան՝ ԼԵ. (կոչուր) Թագաւորեաց Պրոպոս ամա Ջ. եւ ամիս Դ.) եւ յետայ խորագրու 35, Արտաշի 5 տարին՝ 276. այս- ինքն ուրեմն՝ Յակիտան՝ 275 (Փաղերանոս՝ 276.) Պրոպոս՝ 276 Ե. Թ. եւ ըստ այսմ նաեւ յաւերները. (Խորագրու իսկ եւ Արտաշի ամս կ'ըսուի «Թագաւորի Խորոս Հան- ցերը որդալովն իւրով կարեան եւ Նորդեանուսի» ամա Խ. Խորոս՝ 282, թ.՝ Ե.) Նմանորէն ապաւ յետ նաեւ պայտեմի, այսպէս երբ Վաղարշի՝ Դիոկղեանսանի (ըսն պիտի 284 Ե. Թ.) կը զուգակուուի «Թագաւորի Յունաց Դիոկղեանսան ամա ԻԲ. Խոսրով՝ իսկ. Արտաշի՝ ԺԲ. Դիոկղեանսան զառաջինն, եւնի Անեկի մեծ կ'ըլլայ այլա- կերպով թիւնն, եթէ Պարսից եւ Հայոց տարիները վերեն վար Հայունըն. Բանի որ Արշակոյ Թագաւորը կը գրուի Պապանոյ Փիլիպպիկոյ ԼԴ (նշ Լ. որ վերկով է) տարին — 250 Կ. Թ. եւ Պարթեւի արքայից միջեւ. Արտաւան տարիներու նշանակուած զուսմար կ'ընէ 456 (Արտաւան է 206 Կ. Թ.) Հետեւապաւ որ Հանսի միջեւ է 256 Ե. Թ. Արտաւանայ իրական անկանին 20 տարի պիտան. Այս Հայունով Արտաշի Ա — խորագրու ԼԱ տարին կայսերաց կամ «Եմիդեանոսի Գ տարին քիչ շատ ցրեմէ զարուս իմ տարիներ թիւնն կ'ունենայ. Արիկոյ՝ Երեսն. որեւնայ այնչաւ անկան Արշակունիներ իրարու իսկ զուգակուելու անպաղք փորձի մէջ խորեանցի Ժա- մանակագրութեան շատ կ'ներս ալ այս ցրել մէջ են:

լուած առած որեւնակն. Յիշեալ մանաւանդ Հնա- ցայն պատմութեան ընթերցուածքն՝ որոնք մանրա- մանուկեանց մէջ բաւական շեղումներ կը ցու- ցնեն, ունին միայն օգուտ մը, որով կրնանք մանաւանդ խորեանցայ ներկայ ընթերցուածները մեծ մասամբ իշխաւատուել, եւ ասով կերպով մը Հնագայն պատմեմներու տեղը կը բռնեն ըստ շա- փուն. Բուն խորեանցայ ժով ցնակներ բաժնուած են. Կայն Հայ արքայացանին՝ իբրեւ ամսորու- թիւն՝ եւ ոչ Հայորդացուած է, այլ ցրուած բովան- ղակ գործոյն մէջ՝ իւրաքանչիւր արքայի պատշա- տած տեղը. Պարթեւի արքայացանին ալ անշա- տուած է մասերու. Կախարանուներ զրուած է Բ Գրոց սկիզբը (Բ. Բ.) մնացեալը՝ պէտեւ խոր- Հրդեհանութեանց ընդմիջուած՝ զետեղուած է այն տեղ, ուր Կախարուրէ Պարթեւի Արշակունեաց Հարստութեան ժամանակամիջոցը (Բ. Դ, կէ.) որով առաջին Արշակները կրկին անգամ յիշուած են ի Հարկէ (Բ. Բ. Ե. Կ.)

Խորեանցայ քրոց այսպիսի կարեւոր տեղեր բնական էր որ ուշագրութեան արժանանային բա- նաբարաց կողմանէ, եւ առաջարկուին այլեւայլ արագութիւններ՝ գտնուած կամ կարծուած անպատեհութիւնը չնկնու. Յատկապէս Պար- թեւական ցուցակը քննուած է բազմաթիւ ան- ձանց կողմանէ. եւ իրական պատմութեան Հնա- տեմանուած տարբերութիւն բաւառուով պէտեւս առաջարկներ քրած են՝ Սեն-Մարտեն, Բ. Գառ- կանեան, Իսին եւ ուրիշները. Անդիկան Հրատա- րակութեան առթիւ՝ նաեւ Ստ. Մալիանսան քննութեան առած է այս պէտեւս Հայունըն, եւ Համառօտիւ ամեն կարեւոր գիտելիք ամրա- փած. Անանունի կարեւորագոյն գերն այս ինդոյն

Յետ յատկապէս Անդիկ, էջ 312—21 (Ես. 308) Գիտնաց պէտեւս կարծիքներն ու առաջարկութիւնք առ- ւորք կը Համարին յիշել Գաթրեան (Յիւլ. Բ. 92—3) Հետեւեալ Հայունը կ'ընեն. Միւսմեւ ի Համբոնիսկ պապ- պատմութեան Պարթեւացի Արշակունեաց իմ արանք Յունաց եւ Հռոմոց պատմագրաց (Յովսէփոս, Յուստին- նայ, Յակիտայ եւ այլոց բազմա ժամանակացը) զի փոխանի 30 պապապատմ 14 եւ եթ զնէ կամ որպէս Ռի- Կ. տեր Գերմանայի ասէ՝ ամրոյն, այլապէս ինն ժամանա- կագրութեան եւ անուամբ, միայն գերեւել կամ գերեւ- զգրելին Թագաւորն իմին միասն անուամբ ընդ խորե- եւ Հռոմեանց պատմագրացն անուան, այսինքն՝ Պար- տաւան, զԱղաթը, զԱղաթեան (Խոր. Բ. Կ. որդեւ նախ քան ընա Արթիւ. յիշէ Պարտաւան) Եթէ սկանդինիք Համարել է Քիւ իսյա քաւ Դահաւան վերջու Բաղա- Պարթեւաց, որ է 226 Բ. Գ. զամեն զոր ուայ խորեանցի միւս՝ միւս՝ է թագաւորացն անոի շրջեալապատմութեան, եղանկ պայտի իմ կարգ է ժամանակ պապագրութեան. Արշակ Բալ՝ 229—198 Կ. Բ. Արտաւան Ա՝ 198—172, Արշակ Բ Մեծ՝ 172—119, Արշակայ՝ 119—89, Արշակայ՝ 89—56, Արշակ՝ 56—38, Արշակայ՝ 38—8 Բ. Գ. ... Յետ Արշակի (որ Համեմատի Զրաւատայ Դ) զնէ խորեանցի մի ըստ միւրն պայտի՝ Արտաւան Բ՝ 8—42 Բ. Գ. Գաթեհ՝ 42—72, Արշակ Գ՝ 72—91, Արտաւան Գ՝ 91—111, Պարթեւ եւ Աղաթեան 111—145, Աղաթը՝ 145—195, Արտաւան՝ 195—226 Կ. Եւնա ըստ Նորաղայի Հայունի քիւ ըր միայն տարեքը Արշակի Բալի սկիզբը կամ Արշակունեաց Հնիւարկութիւնը ոչ թէ 229 Կ. Բ. կը զնէ, այլ ուղղութեամբ 250թ. Կ. Բ.

[illegible]

խաբ գործեալ նմա ի բարեկամէ Պաղտմէի որ կոչէի
կառահան, մեռանէր: Ոչոք պալազաւե տարիս որդի ի
դէս-դէս յԱղայեան որ լաւ ի Պաղտաւաւաւե, եւ կոչե-
ցաւ Ս-տեղ: Եւ Փրփիշ: Ճիծախորտ ողորմեալացի
յովմի առաքելու՝ վախճանեալ, կեցեալ իցէ ամենայն
կիւր: Եւ տէրւոյ ահ Ժօն: Ի Ճիծախորտ ողորմեալացի
առաջնոյ ամին՝ միշտէ ցՃիծա ողորմեալացի երբորդ ա-
մին: . . . ի վախճանեալ ճառակեալի Անտորդի Սոգլտէրի
յալորդէ զիկանաւործիւն Արտ-տոն, որդի կոչեցաւ: Եւ
նուն յալորդանոց Թեոս, սկսեալ ի Ճիծախորտ ողոր-
մեալացի չորորդէ ամին եւ ֆփալ առ Ժօն: Խաւ-Մա-
յիւր, եւ վախճանեալ յիկեանս՝ ՃԱՄԻ ողորմեալացի
չորորդէ ամին կեցեալ ընդ ամենայն ամէ իցէ, եւն
Հէմն: Եւս- . . . Բր, ԲՅ: «Անորդ եւ Բարեկամս
եւ վերեց կողմանց Թաղաւորեաց Սեւ-յոս Նիշաւ-
ամե Ար- . . . Ար՝ 280: «Արտ-տոն Ս-տեղ, ամե Ժօն»
«Ար՝ 232: «Անորդ Արտ-տոն որ կոչեալուք Թեւ-տե

երեսուն եւ մին) խորհնացի երեք աբգայից համար մինչեւ
Պարթեւաց ապաստաբուծիչներ 60 տարի մօտն գնելով
տարի մը պակաս կը հաշուէ շուն Ունառու, եւ այս տարւոյ
մը պակասը հետաձգելի տարիներու հաշուին մէջ կը գնէ
Նոյնական իրեն (Եւսեպոսեան):

1 թեո՞ւր այս «Ճող» ասերն ի հարկէ չի նշանակեր նորի
որդայնի իշխանութեան ամրոշը ասորիները, այս՝ միայն ի
10 ասորիները՝ երբ զարթւելէ տալանէն իրեն հալածուած էին
եւ ապագամարտի յախքը (թեո՞ւր ի՞նչ) ասորին իշխանութեան
15 անարմատութիւնը ցոյց տալու համար։ «Կէտէս» ամս ժողը զեր-
պա՛կ չէ՞ւ է, փեւ... «Ժծ», ինչպէս կը բարձի արդէն արդէ ան-
զեր, համա... «Նմարեանք թեւս», ամս ժողը, (եւս...) Թ., 357։
20 «Նմարեա՛ս...» թեո՞ւր, ամս ժողը, Թ., 232։ Եւստակոս
այ՝ ամեն զիջական զերն չե՛ն՝ զո՞րէ ներկայ պատմութեան
համարմանը, այսպէս Սամ. Սննցի՝ Զաւի կը դրէ ուղղութեամբ
25 «Նմարեանք թեւս» ամս, ի՞նչպէս ի՞նչ, «այս բէ՛ւ մ'որքս կը բարձի»
...ամս ժողը, Նորմական «Ժծ», ամսի նաեւ Թ., 515։ Թա-
ղա՛ւք ժիշէ՛ւ արկերէն։

[illegible]

ամս ժե... (յոֆն ասու ժե) Պարթեւք ի Մակեդոնաց: օջ ապստամբեցին եւ ի նոցանէ թագաւորեաց Արշակ, ուստի Արշակունիք: ր]

Եւ... Ա, 348 էւ-ն. "Դիւնմարտիւ... զիսն իսկ զԱնտիգոնս սպանանի եւ թաղաւորսն ի չորրորդումս ամին ճճՐԻ օղորմակարն եւ օւղիք միջէն ճճՐԻ՞ն որմն հարկան ջլորորդ իսկ ամն. որչա Սոփանի կոյէր անուն յորջորջանայ, եւ արեւոյ զԳՐժ ամ. ի հոգն հզգոհնայ շէր Աղջեցանգրի ժամն Թաղաւ որուն իմենան ժախճու- նէր... Տիրէ եւ Աղջեցանգրն Ասորոյ յերթորդումս ամի ճճՐԻ օղորմակարն եւ կալաւ զՏՆԻՔ ամ. եւ ի չորրորդումս ամի ճճՐԻ օղորմակարն սպանանի։ Պա- նանորայնմ ընդ Պտղոմայ օշնականի Դիւնմարի որ- ղաչա Դիւնմարեայ ա- Մոդոս Իսա-Պա-Պա, ուր եղն խառ- նուրդք ճակատոցն, անկեալ մեռաւսն ի խաւան եւ Պաղոմոսն։ Եւ յալորդէր զպատմաբանն զորսն ասացանքն իսկ Դիւնմարտիւ, որ եր որդի Դիւնմարի, եւկեալ Տա- մար

1 ԳԻՐԵՔՈՒՄԱՐԱՐ ԱՆ ԽՈՐԵՆԱՑԻ ԵՎ (ՀՆԱՆԱՐԱՐ) ԱՆ
ԻՐԱՆ ՀՆԱՆԱՐԱՐ յՈՒՆԵ ԵՎ ԱՅՍ ԵՎ ԵՄԵՐԱՐ ՄԱՐԿՈՒՆԻ
ԹՎԱԿԱՆԱԹԵԱՆ (— ՎԱՍԻ ԵՎ ՈՒՐԷՆ ԶԱՆ Զ՝ ՃԻԺԻ ԵՎ
ԱՐԵՎԿԱ՝ —) ՄԱՐԿԻՐԵՐ ԸՆԴՈՒ ԷՆԵՐ ԿՐԱՐ ՄԱՆԱՆԻՆԻ ԿԵՐ-
ԿԱՅ՝ ԿԱՍԱՆԻՆԻ ԿԵՐԿԱՆԻՐԵՆ ՈՂԷՆ ՀԱՄԱՆԱԿԱՆԱԹԵԱՆ
ՎԱՍԻ ԵՎ ԹԵՎ ԿՐԿԱԿԻ ԿԱՅ ՄԱՆԵՐ Զ՝ ԵՄԵՐԱՐ ԵՎ ԹՈՂԵՎ
ԿԱՍԱՆԻՆԻ ԿԱՆԻՐԵՐ ԴԱՆԵ ԱՆԻՔ ՈՐ ՀՈՎ ԴՈՒՄԱՆԻՔ ԿԵՐՈՒ-
ԹԻՐԵՆ ԵՎ ԳՐԻՔԻ ՃԻԺԻ ԹՎԱԿԻ ՄԱՐԿԱՆԱԹԵԱՆ (— ԸՍՏ ԹՎ
ՆԱՆԵ 136/3 Կ. Բ.) ԻՆԿ ՄԱՆԱՐԿԻՐԵՐ ԱՆԿԱՐԱՄ ԺՆԻՆ ԹՎԱԿԻ
ՄԱՐԿԱՅ՝ (— ԸՍՏ ԹՎԵՆԵ 122/20 Կ. Բ.) ՆԱՍԻ ԿԵՐԱՐԵՐ 14
ՄԱՐԿԻ ԵՄԵՐԱՐ, ՄԱՐԿԱՆԱ ԿԵՐՈՒ ԱՊՐԱՎ ԿՐ ԿՐԻՆԻՆԻ ԵՎ ԺՐԵՐԻՆ
ԳԵՂԵՍԻ ՄԱՆԱՐԻՆԻ ՄԵՐԻՔ ԴԱՄԱՆ ԱՊՐԱՎ, ՄԱՐԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐԿԻՆԻ ՄԻՋԷ-
Ե ԴԱՆԵ. ԸՍՏ ԿԱՍԱՆԻՆԻ ԿԱՆԻՐԵՐ, ԴՈՒՄԱՆԻՔԻ ԿԵՐԱՆԻՆԻ ԸՐԱՎ-
ԱՎ 139/6 Կ. Բ., ԱՆԿԱՐԵՐԻ ԴԱՆԿԱՐԻ ԱՆՎ ԱՆԿԱՐԵՐ 129/6
Կ. Բ., ԹԱՄԱՆԻՆԻ ԳԵՂԵՍ ԱՐԻՔԻ ԱՊՐԱՎԱ՝ ԵՎ ՄԱՐԴԱՄԱ ԿԱՍԱՆ-
ԱՆԻՐԻ ԹՎԱԿԱՆ՝ ՄԱՐԿԻՆ ԿԱՐԻՔ ԵՎ ԴԱՄԱՆԻՔԻՐԵՐ ԿԱՐԵՐԵՐԻ
ՄԱՐԿԱՅ՝ ԵՎ «ԵՄԵՐԱՐ ԿԱՐԻՔԻՐԵՐԻ ԴԱՄԱՆԻՔԻՐԵՐ — ՄԱՐԻՔԻՐԵՐԻ
ԹՎԱԿԱՆԱԹԵԱՆ, ՄԱՐԿԱՅ՝ ԱՆԿ՝ ԵՎ ԿԱՐԻՔԻ ԸՆԴՈՒ ԿՐԱՐ ԿՐ-
ԻՆԵ՝ ԿԱՐԵՐԵՐԻ, ԵՎ ԴԱՆԻՔԻՐԵՐԻ ԹՎԱԿԻ ՄԱՐԿԱՆԱԹԵԱՆ ԿԱՍԱՆ-
ԱՆԵ ՈՒՐԷՆ ԿՐԱՐԱՐ ՀԱՆԻՆ ԱՆ. (ՄԱՐԿԱՅ՝ ՃԻ — 140/138
Կ. Բ.) ԵՎ ԵՄԵՐԱՐ ԵՎ 130/128 Կ. Բ.)

ծեամբ եկն եհաս ի վերայ դէսն (Սիւրբիդիւ) կոչեցաւ, յետոյ Սըւլլ, տեղն եւս նմա եւ քնաց մինչեւ ցԱմսորը. Սիւրբիդիւն Սնտորայի գնացաւ եւ անդ ծակաբացաւ ընդ-դէմ Սըւլլայի ի պատերազմ: Իսկ Սըւլլն երկուստեան ընդ-եւ եղև պատերազմ մեծ: Ամսորը քաղաքաւ հարկանեն եւ արաբնոյն առանն զգաւր: Գեմնտրեայ, պատերազմաւ յանձնուի տե-

սեալք ի միմանս Գեմսորի Սնդեկեայ, եւ Սնտորայ որդւոյ Աղէքսանդրի, յԱսորաց եւ յԱմսորը քաղաքն, յաղթեր Դիւրբուրն եւ թագաւորեր յառաջնում ամբ չկի ողորմակարին: Եւ ի միւս եւս ամն գումարեր ջորս եւ իւրայն ի վերայ Աւելոյ ի Բաբելոն եւ ի վերին աշխարհսն: Եւ ի միւսում եւս ամին որ էր երբորդ ամ

1 Խորենացւոյ այսման պատմենն որոշ «Սիւրբիդիւ-դէ», իբրեւ՝ զոր շնդիւ օրինակած են իրեն հետեւողք (— հմտ. վերջ՝ Ստորի «Սիւրբիդէս» Գր. Անեցի «Սիւրբիդիւ-դէս» —) ըստ իրենան պիտի ցուցնեն թէ նոյնպէս ընթերցանք եւս երեսնայ չափ թարգմանութեան իր մեջն եղան պատմենին մէջ: Այսման պատմենն անորոշ եւ Ազգերնան լրացուցած եւ զգաղթեմները՝ «Սիւրբիդէս» (Եւս. Ա. 349) սասոր կրնար ըստ իրենան ըլլալ նաեւ «Սիւրբիդէս»՝ Ռուսուրայական խառնակեանց մուտքի կ'ընեն գարնալ (Աբէլ, բաժին Բ, էջ 3, Ծանո.) թէ սասոր շնդը համապատասխանող Տիրապիծոց իրեն տարբեր ընթերցումս կայ արդեն Սիւրբիդեայ մէկ պատմենին մէջ (Սիւրբ. հրա. Բանն քաղաքի, էջ 552)՝ Արգաթեւ նոյն տեղը մեծագործը պէտքեն եւս՝ Δημήτριος Δημητρίου... δ και Σιριππιδης (ըստ Բ), կամ Σιριππιδης (ըստ Ը) կամ Σιδωπίδης (ըստ Գ) Հրա-տարակին ուղղած եւ Տիդորէոց (Սիւրբիդիւ) եւ այն իրաւամբ, ուրիշ առաջիկայ մը համեմատ, որ կը ցուցնեն թէ Եւսեբեայ քոնի ալ ի ընէ այլապէս չէր: Վասն զի Դեմետրիոս «կոչեցաւ... Սիւրբիդէս», քանիչ զիւրի լրգաւ, յեր-թիւ խորեւ կայր ի պահեստին (Եւս. Ա. 348 — εις την Παρθικην ἀναχθείς ἐφορουεῖτο οἰδηρεὺς θύεις. 6808) եւ Տիդորէոցն ինչոյն տեսեր Սիւրբիդէս. անոր՝ էջ 554)՝ Ըստ երեւում թէ Ռուսեմ նաեւ Եւսեբեայ չափ թարգմանութիւնը նախադարձ ունեցաւ եր Սիւրբիդիւ, վասն զի — օժիդրեմնէ «յերթիւ կապեալ» Դասե խորենայի նոյնպէս տեսած ըլլաւ: Եր, որով կը գրէր՝ «սասոր ի Պարթեւս երթնիդին խառնութիւն, ուստի եւ Սիւրբիդէսն (Պ) կոչեցաւ, որ ի հարկէ ըլլաւ: Եր Սիւրբիդիւս: Ահհա եւ մասնակ. որ թէ Եւսեբեայ թարգմանիդն թէ թէ խորենայի այնպէս անմատչիւր են որ մին թարգմանիդն եւ միւր գրեւոր յորդեմնաց պատճառը՝ «յերթիւ խորեւ» — «երթիւն խորեւս» յարակից յաղթարեւը գրած ըլլան «Սիւրբիդէս», ապաւա-ղով թեամբ: Եր մնայ ըսել ուրիշ թէ ար իբրեւն նպատ. եւ Սիւրբի թէ առեղծուած մը կը մնայ սասոր շնդրապաշտն նշմոյթ թիւնը յոյն պատմենին իրեւալ աղաւաղութեան հետ: — Ըստ Ա. Գեբեքեանի (Եւս. Բ. 245) Սիւրբիդեայ քով նման փրկակի մ'ալ կ'ընէ Սնտորայի Սիւրբաւոյ համար գրուաւ՝ Ἀντίοχος τὸν Σιδωρίτην Ἀρσάκης Πάρθος ἀνέλεον — «Արշակ Պարթեւ զԱմսորաց սպանանէ» (սասոր առանց յորդեմնաց)՝ Սիւրբի Բանն քաղաքի հրատարա-կով թեան մէջ երկու անգամ ալ չի նշանակուի այսպիսի ընթերցումս մը, այլ թէ պատմենը ուրիշ տօն Տիդորէոյ, որ հրատարակեց Կուղէք ի հարկէ Տիդորէն (անոր՝ էջ 552, 555)՝ միայն թէ լրամի թարգմանիդն թեան մէջ առաջին ան-գամ գրուած եւ օղորմութեամբ Andiochus Sidetes, բայց երկրորդ անգամ Antiochum Sideritem Arsaces Parthorum princeps occidit: Եւ սերեայ չափ թարգմանը գրած

եւ ձերբակալ առանն զԴիւ-մտորիւս, կուղէ գնա Սըւլլի արքայ ուրիշ եւ անաւաք, եւ առնու, քնաց յարեւել ի Բաշէ շահաստան: Իբրեւ եւսեւ Սնտորայս եղաւոր Դե-մտարայ եթէ ըմբռնեցաւ Գեմնտրեայ ի մեծաւ Սըւլլի արքայի, ինչն թագաւորն ի վերայ Ստորաց եւ Արհա-տանի՝ զարեւոտող լինի եւ քնաց ի Բաբելոն, զին քան-տի: Ազգ լինի տարին եթէ թագաւորաց Սնտորաց եղ-աւոր Դեմտարայ եւ եկն ի Բաբելոն: Ըստ մանէ Արշակ զԴեմտարեան զին քան տի, եւ արձակեալ առ եղաւորն, որ-պէս զի խառնեցի ինչ առ-նել նմա, եւ Գեմնտրիոս ոչ քնաց առ եղաւորն եւր ի բա-բելոն: Այլ Արհատանն ան-ցանէ: Սպա խաղաղ քնաց Արշակ ի Բաբելոն երեւոտա-սան ըրեալք: Թա՛ ճիւր Թագաւորութեան իր Դե-մտարեան յանկարծակի ի մեծն ժամանակ ի նեղ վայրի, եւ ոչ կարեն զուրիւր, սպանեն զգաւրն: Գարեմենն եւ ըն-կենուն զԱմսորաց ի խոնարհ եւ սպանանէ: Եւ ձերբա-կալ առնեն զՍիւրբիդիւ զը-րին Սնտորայ, զը ունեն, տե՛ի, արքայ ի գրանն իւ-րում թագաւորին:

ՃԿ արժանաւորն ի փերթիւն շնդիւ յԱւելոյ, զոր ետ տանել ի Պարթեւս պահել: Ուստի եւ Նիկանդրի իրեցաւ, որ ե յաղթող. քանիչ յաղթեցաւ Սնտորայ որդւոյ Աղէքսանդրի, եւ Սիւրբիդիւս, քանիչ զիւրի լրգաւ, յերթիւ կապեալ կայր ի պահեստին: Եւ Գեմե-տրի եղաւոր կրտսեր՝ որ կոչէր Սնտորայս ի Սիւրբ քա-ղաքի սենալ, որ յոյն սակս իսկ եւ Սիւրբիդի կոչէր, ինացաւ՝ թէ եղաւորն Դեմտրիոս յանցեալ եւ ի կա-լանս եւ, քնաց ի Սիւրբ քաղաքէ, եւ գայր ունէր զԱմ-սորին՝ ՃԿ արժանաւորն ի շորորդում ամին: Թագաւորն եւ օս ամն իրեն: ... Իսկ ի շորորդում ամի ՃԿ արժա-պիւղիդին՝ իրաւաւորն ինչոյն քոչ հասնիւր Աւելոյ, եւ սա խաբ կամըր գործել. արձակէր զեղաւորն նորա զԴեմե-տրիոս՝ որ ի քերտութեանն էր, յԱսորիս Բայց Ամսորի-

եւ ուղղութեամբ Սիւրբիդի (Եւս. Ա. 349, 358, Բ. 244 նոյն. պիտ) խոր: Սիւս կողմանէ անմիկնել կը մնայ չալորն գրելը՝ «Դեմետրիոս Դեմտարի, ամս Գ (ըստմիկնել) թի. Ամսորաց Սիւրբիդի, ամս Թ. Իւ. Դեմտարիոս արք (Իւ. 550) «Գարնալ», ամս Դ. Իւ. (Եւս. Ա. 358) — «Դեմե-տրիոս Դեմտարի, ամս Դ. Իւ. Բ. 244 — Սիւրբիդի. Դիւմի-տրիոս Գ. Թ. Եր. Եր. 553)՝ Ազգերնան (անոր) կը կարեն թէ Լայր թեմեւս կարգաւոր եւ ծնած (ամբողջ, լրամի) Է Էմետրիդի եւ այս «սասոր» հմտ. քիւ ի Լայրն ալ «սանն», սակի քայտարեմ վերէ՛ Ե՛ Լայր «Եմետրիդի» Մակեդոնացի մինչեւ ցաղաւաճութիւնն Պարթեւսայ եւ

Յայտմ ժամանակի թա-
գաւորացոյց Արշակ զորդի իւր
զԱրշակ Փոքրի կոչեցեալ ի վերայ
իւրեանց ի Քաջէ լաճատան
յերկիրն Գուշանաց: Արշակը
շուք ասնն լեւալ Արշակոյ ար-
քայի Պարթիւնաց: Չառաքինն,
եւրոպայի թաւորացոյց Թե-
տալացոյց աշխատին: զեր-
կորդն ի վերայ զԵրկրիցոց:
զերկորդն ի վերայ Պարթիւնաց,
զերկորդն ի շայտատան աշ-
խատին: Եւ լինին ամենայն
մէկ Արշակոյ ի նայ իւրոյ ճիւղ
մէ: Եւ թագաւորեաց ամս
յիսուսն իւր: Սկիսի նորա
թագաւոր որդի նորա Ար-
շակ ի Քաջէ լաճատան յեր-
կիրն Գուշանաց մօ շ, եւն:

Ճո՞ր քանդի ձմեռն եկն հէտս ի վերայ, յանձնակ տեղի
անկեալ ի վերայ բարբառոսացն, եւ աստաւորացոյցանէր
զպատերազմն, խոցեալ անկեալ մեռանէր, որոյ լեւ ամ
էր ի ծննդեանէն: Իսկ զնորին որդի զԱրշակն իւր զեկեալ
զհետ Տօրն Համարէն մատաղ Հասակաւ՝ Արշակ արքայ
տանէր զերկ եւ թագաւորաբար պահէրդ, եւն եւն:
[Հմտմ. Նաեւ Եւս. Բ. 244. Աղմ. ՃԿԱՄ՝ Կրեմատիոս,
ամս Գ., — Աղմոզ. ՃԿԱՄ, ա "Անիտիոս Սիդեացի,
ամս Թ., — Աղմոզ. ՃԿԱՄ, ա "Արշակ Պարթիւն զԱր-
շակոյ թագաւոր, եւն:]

(Հարաւանիւնիւն)

Հ. Թ. Թ.

Մակեդոնացոյ (7), եւ յՀամարեան Եւրոպոսեանց թա-
գաւորութեանն: Գանդի շուք Գուշանայիցն աշխատ-
նորդն աստիկ իւր, եւ թէ մեծաբն կր սկսի "Ապատմա-
բութիւն Պարթիւնաց որդի: Ի յայտ ժամանակի զԿալէ Գր
յառաջ բերին: Անանուի գորդը կ'իմանայ ասով անշուշտ
այն մտեանը կամ Հեղինակն, որմ քառու մ'ըջան է:
Մասեանն ինչպէս բազմաթիւ Նշաններ կը ցուցնեն, ա-
ստիական մէն էր: Թե արեւոյ "Մարաթա" (Եւ. Մառ, եւ
այլք) թէ ուրիշ մը՝ այսմ մէկդի կրեալք թողուլ:

ՍԱՅԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԵԹԵՆ ՏՐԴԱՏ

(Հարաւանիւնիւն)

Ե.

Արշակունեաց Հարստութիւնը Հայա-
ստանում վերականգնող եւ առաջին անգամ
քրիստոնէութիւնը պետական կ'որն ճանաչող
թագաւորի անձնաւորութիւնը հարկաւ դար-
գարուած է առասպելական զըոյցներով: Թո-
ղոլդիքի երեւակայութեան մէջ Տրդատ երեւան
է գալիս նախ եւ առաջ իրեն մի Նակայ,
օժտուած անսովոր ֆիզիքական ոյժով: Ագա-
թանգեղոսի մէջ՝ շնայելով նրա գրուածքի
վարճագրական բնաւորութեանը՝ պահպանուել
են այդպիսի զըոյցների հետքեր Տրդատի մասին:
Պատմում է՝ օրինակ, թէ ինչպէս մի անգամ
նա, երբ ծառայում էր լիկինիոսի ծոտ, նրա
զօրքի համար պաշար ձեռք բերեց, իստի ահա-
գին խորհրդեր քաղաքի պարիսպներից վար
ձգելով, հանդերձ նոցա վրայ գտնուած պա-
հապաններով ու շներով: Այս քաջութեան
լուրը ամեն տեղ տարածուեց, եւ երբ հռով-
մայեցիք պատերազմ ունէին Գովթաց հետ,
Տրդատ հռովմեական կայսեր զգեստներ հագ-
նելով՝ դուրս է ելնում Գովթաց ամեն իս թա-
գաւորի դէմ մենամարտելու՝ եւ յաղթում է
նրան: Այս անսովոր քաջութեան համար նուէր
է ստանում Տրդատը կայսրից Հայոց թա-
գաւորական թագը՝:

Նրա քաջութեան եւ անվեհերութեան
մասին քանիցս պատմուած է վառ գոյներով,
մանաւանդ թշնամիների դէմ մղած ճակատա-
մարտերում:

Մի անգամ երբ նա պատերազմ էր մղում
Տաշիկների (Արաքսիք) երկրում, Տրդատ
ծանր վիրաւորուած լինելով իջնում է երե-
վանից, ձգում է իր մէջքին նրա ասպազները,
իւր աննազեներ եւ լողալով անցնում է
Նիքիտոս գետը, հետը քարշելով նաեւ իւր
երկվարը:

Հայոց թագաւորի վիթխարի ոյժը ամենից
պարզ երեւան է գալիս այն նկարագրութեան
մէջ, թէ ինչպէս նա ութ վիթխարի քարքը
բարձած ուսին Արարատից բերեց Ապարշա-
պատ մայրաքաղաքը վկայարանի շինութեան

1 Ագաթանգեղոս, Վեհեւ. էջ 46-49:

2 Նոյն էջ 104, 144, 157:

3 Նոյն էջ 158: